

Іванова Г. А.,
провідний спеціаліст відділу інформації
та використання документів,
Державний архів Миколаївської
області, м. Миколаїв

ДИТЯЧА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЗІРКА» У МИКОЛАЄВІ

1917 року на хвилі Української революції постало питання про започаткування освіти українською мовою і на українських засадах, адже система управління освіти була майже суцільно зрусифікована. Українство взялося реалізовувати громадянські свободи: політичної діяльності, думки і слова, громадських зібрань, творчості та вибору мови навчання і спілкування.

Завдячуючи українській інтелігенції весною 1917 року розпочався процес створення й поширення національних культурно-освітніх організацій, а саме – “Просвіт”, діяльність яких була особливо популярною серед різних соціальних груп населення. Народні товариства “Просвіти” організовували театральні гуртки, хорові колективи, лекторії, бібліотеки, налагоджували видання літератури й україномовної преси, розповсюджували українські книги, газети, журнали та дбали про відкриття українських шкіл і гімназій [1].

Культурно-просвітнє товариство “Просвіта”, з ініціативи громадського діяча, історика та етнографа М.М. Аркаса, було відкрито в м. Миколаїв ще на початку 1907 року [2], мета товариства чітко визначена в його статуті: “Товариство має на меті допомогти розвоєві української культури і перш за все просвіті українського народу його рідною мовою, працюючи у м. Миколаєві” [3]. Миколаївці від започаткування Української Центральної Ради були серед тих, хто боровся за українську державність: представник миколаївської «Просвіти» Б.В. Брояківський виступав із трибуни Всеукраїнського національного конгресу в Києві в перший день його роботи 6 квітня 1917 року, вітаючи учасників з’їзду від Миколаївського товариства “Просвіта”. За часів Української Центральної Ради більшість її членів була вихідцями з миколаївської «Просвіти» [4].

Від перших днів революції громадськість поставила питання про українські школи. Державних фінансів на цю справу не було, сподівалися на допомогу місцевого самоврядування і громадських організацій, вчительських спілок, товариства шкільної освіти та “Просвіти”.

У виданні “Трудова газета” від 30 квітня 1917 року опубліковано звернення ініціативної групи учнів-українців до української молоді із запрошенням на організаційні збори українського учнівського товариства, що відбулися в приміщенні Олександрівської чоловічої гімназії 1 травня 1917 року, такого змісту: “По багатьох містах України ще за старого режиму існували учневі організації. Такі організації існували і у Миколаєві. Настав час волі. Скрізь по великих і малих містах України повстають нові організації, виходять на світ старі і об’єднуються для спільної праці. Перед нами велика і одвічальна робота. Ми як молода інтелігенція мусимо бути нервом громадської діяльності, провідниками

ідей. Ми повинні зробити усе, що тільки зможемо, для того, щоб наш народ освічувався, усвідомлювався і організованою силою здобув собі потрібні йому національні і політичні права. Але перш ніж іти з такими завданнями до громадських організацій і в неорганізовані народні маси, ми самі мусимо освідомитись національно-політично і з цією метою повинні організуватись, до чого і закликаємо вас” [5].

1 травня 1917 року було засновано Українську учнівську спілку “Зірка”. В цей день в актовій залі 1-ї чоловічої Олександрівської гімназії відбулося віче учнів-українців миколаївських шкіл, яке почалося о пів на восьму годину вечора і закінчилося о пів на дванадцятую годину ночі. На ньому були присутні 200 осіб. Головою зборів було обрано Бруховецького, а вступне слово надано В. Герасименку, котрий коротко розповів про значення українських шкільних організацій. З привітанням від Українського організаційного комітету виступив інженер суднобудівного заводу “Наваль”, представник миколаївської “Просвіти” Б.В. Брояківський, котрий закінчив свій виступ віршем М. Старицького “До молоді”. Від “Просвіти” ж віче вітав О.О. Зіма. Також молоде товариство привітали: від Української соціал-демократичної партії в Миколаєві – Михайлець, від козаків – Кращенко, а від матросів-українців – Шаулко. Далі була перерва, під час якої продавали українські газети та книжки, а після неї – організаційна частина віча. Обрано керівничий комітет на літо з представників миколаївських шкіл з правом кооптації та представників до Українського організаційного комітету (Чуприна, Бруховецький, Коваль та Шевченко). Накреслено цілий ряд заходів найближчого часу, а саме: заснування бібліотеки, підготовка інструкції для роботи на селі, налагодження відносин з українськими навчальними організаціями інших міст тощо. Постановлено називатися: українська учнівська спілка у Миколаєві. В. Герасименку було доручено вітати з’їзд селян у Миколаєві як з’їзд селян-українців, що, відстоюючи демократичну федеративну республіку в Росії з національно-територіальною автономією України, подадуть укупі з учнями свій голос за українізацію для українського населення шкільної освіти в Україні. Ухвалено вітати з побажаннями найшвидшої українізації школи: Українську Центральну Раду, першого попечителя українця Київської шкільної округи М. Василенка та міністерство народної освіти [6].

Відтак, вже 2 червня 1917 року у виданні “Трудовая газета” опубліковано звернення української учнівської спілки “Зірка” до педагогів-українців із запрошенням їх до всебічної співпраці такого змісту: “Товариші педагоги. Минули часи національної неволі українського народу. Тепер, як все свідоме Українство готується до того, коли настане час через Установчі Збори скріпить наші національно-політичні права національно-територіальною автономією України у демократично-федеративній республіці Російській, ми, українські педагоги, мусимо як найенергійніше взятись до творення і зміцнення культури нашого народу, як педагоги, насамперед у своїй педагогічній сфері. Скрізь по великих і малих культурних центрах України наше учительство організовується. Ростуть учительські спілки, скликають з’їзди, по багатьох губерніях Українських з майбутнього шкільного року намічають переведення повної Українізації

народної школи, заснують курси по Українознавству, шкільно-педагогічні видавництва тощо. У Київській шкільній окрузі попечителем (М. Василенко) і помічником його (В. Науменко) маємо українців. Загальна організація педагогічних українських сил росте. І від нас у Миколаєві саме життя вимагає такої самої організації. Тільки організувавшись, ми зможемо піти назустріч цим вимогам життя. Вже й зараз у нас існує українська учнівська спілка “Зірка”. Вона шукає планомірної роботи і досвідчених керівників. У цій справі вона зверталася до Миколаївського союзу педагогів, але серед цього союзу знайшла тільки поодиноких співчуваючих людей. На допомогу їй повинні прийти ми. Крім того, ще наростає цілий ряд потреб чисто місцевого шкільного характеру, які вимагають як найшвидшої нашої організації і праці. І коли ми зорганізуємося, коли станемо до роботи, тоді не тільки будемо йти назустріч потребам і вимогам життя. Тоді жада силою у спільній роботі творитиме саме життя. Товариші-українці, учительки та учителі середніх/міських, вищих початкових і вищих шкіл. Усі, хто тільки стояв коло педагогічної справи, хто стоїть коло неї зараз в тому чи іншому відношенні і хто цікавиться та співчуває великій справі відродження і утворення української шкільної та позашкільної освіти, – приходьте у помешкання 3-ї дівочої гімназії С.Г. Зінової (ріг Великої Морської та Артилерійської) у п’ятницю 2-го червня о 6-ій годині вечора. Учитель середньої технічної школи Є. Каковській. Гр. Михайлець” [7].

У грудні 1917 року Миколаївська українська педагогічна спілка також зверталася до культурно-просвітницької комісії демократичної Миколаївської міської думи з проханням про відкриття у Миколаєві українських шкіл вже з наступного року [8].

1918 року (точна дата відсутня) студенти-українці Миколаївського учительського інституту звернулися до голови миколаївської “Просвіти” з проханням включити до складу Миколаївської Ради об’єднаних українських організацій представника від українського студентства. Текст листа: “Голові “Просвіти” міста Миколаєва. Так як учні-українці Миколаївського Учительського Інституту ще з царату склали гурток, котрий поставив своєю метою дбати про національне виховання та відродження, про українізацію шкіл. Наслідком праці цього гуртка з’явилась організація “Зірка”. Праця нашого гуртка українського не спинялась ані на хвилинку. Були з нас і агітатори, і промовці, і вільні козаки і загальні робітники, що, не жаліючи, віддавали себе праці на користь рідному краю, тому ми маємо рацію, щоб від нас ввійшов в Раді Об’єднаних Організацій представник назавше. Бажання наше повинно бути підтримане всіма організаціями, тим більше, що Інститут є вища педагогічна школа і представник її буде працювати у відділі по Народній Освіті, де він явиться спеціалістом своєї праці. Представником обраний Олександр Тороп. 1918 р.” [9].

Зі звіту Миколаївського відділення Українського товариства «Просвіта» загальним зборам товариства про діяльність за період з 11 лютого по 17 квітня 1918 року: перше засідання Ради відбулось 12 лютого 1918 року, головою було обрано Христоченка, товаришем голови – Барановського, писарями – П.Т. Кульчицького та Елерта, скарбником – Зайченка, помічником скарбника –

Хижняка, завідувачами господарським відділом – Шкамерда, книгозбірнею та книгарнею – Кора, лекційним відділом – О.О. Лагугу, музею – Ільяшенка, членом Ради без обов'язків – Цимбала. З самого початку діяльність товариства визначалася в напрямкові необхідності влаштування свята імені Тараса Шевченка, яке мало розпочатися через 2 тижні. Було ухвалено неодмінно святкувати цей день і для цього була обрана комісія з 4-х осіб: Лагути, Кульчицького, Барановського та Елерта. На 14 лютого було призначено спільне засідання обраної при “Просвіті” комісії з улаштування свята пам'яті Тараса Шевченка, але не зважаючи на те, що про день засідання було сповіщено багатьом організаціям, на нього з'явилися тільки представники “Зірки”. Згідно програми свята ранком 25-го лютого “Зірка” влаштовувала концерт для своїх членів і для всіх учнів середніх шкіл Миколаєва, а ввечері “Просвіта” виставляла п'єсу Тараса Шевченка “Назар Стодоля”, після чого мав бути невеликий концерт. У понеділок 26-го лютого мали на меті влаштувати панахиду, а ввечері – великий концерт с рефератами про характер літературної діяльності Тараса Шевченка в приміщенні 1-ої чоловічої гімназії. Були розіслані заяви про те, що дні 25-го та 26-го лютого є днями народження та смерті українського поета Тараса Шевченка і, через це, всі інституції та організації, особливо школи, повинні відзначати ці дні. Такі заяви були надіслані до громадсько-педагогічного комітету, культурно-просвітньої комісії при міській думі, до 1-ї та 2-ї чоловічих гімназій та інших інституцій. Але політичні обставини змусили скоротити програму святкування: 25-го лютого було влаштовано лише концерт в приміщенні товариства “Просвіта”, а ввечері 26-го – панахиду та реферат. Також 26-го лютого в багатьох школах Миколаєва учні були звільнені від занять, для них було влаштовано невеличкі читання про життя та діяльність Тараса Шевченка. 15 лютого 1918 року Радою товариства було ухвалено заснувати музей при товаристві “Просвіта” та розпочати збір матеріалів, що стосуються життя українців в Миколаєві та окрузі, особливо за останній рік політичного руху в Україні. Також при “Просвіті» було засновано Український клуб, в якому по суботам планувалося проведення сімейних вечірок, де читатимуться лекції, ставитимуться коротенькі вистави, музичні вечірки та інше. З метою виховання молоді в дусі національної української культури Рада постановила запропонувати спілці “Зірка” перейти до приміщення “Просвіти” та мати там свій притулок, свою канцелярію тощо. Взагалі Рада мала на меті «з'єднати товариство “Просвіта” та організацію “Зірка” якомога більшими стосунками та взаємовідносинами для того, щоб молодь була ближче до української справи у місті та мала б перед очима хоч який-небудь взірець для своєї власної праці» [10].

Освітні процеси періоду Української революції відбувалися на теренах Миколаївщини в складних політичних і соціально-економічних умовах. На жаль, було зроблено не багато через політичні суперечки. У середині 1920-х років діяльність Миколаївської “Просвіти”, як і інших осередків українського товариства, була заборонена більшовиками за звинуваченням у буржуазно-націоналістичній діяльності. Документи “Просвіти” перебували на секретному зберіганні і стали доступні дослідникам тільки у 1989 році.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Миколаївщина: нариси історії революції 1917-1923 років // Л.Л. Левченко, Л.А. Вовчук, О.В. Волос та ін. – Миколаїв: Іліон, 2017. С. 258.
2. ДАМО. Ф. 229. Оп. 3. Спр. 32. Арк. 12.
3. Там само. Ф. 229. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 172.
4. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій в 1917–1919 роках. Наук. пр.: наук. журн. – Миколаїв: МДГУ ім. Петра Могили – Миколаїв, 2019. – Т. 321, вип. 309: Іст. науки – С. 54.
5. ДАМО. Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 275. Арк. 109.
6. ДАМО, науково-довідкова бібліотека. Віче учнів-українців // Трудовая газета. 4 мая 1917 г. № 2418. С. 3.
7. ДАМО, науково-довідкова бібліотека. До педагогів-українців // Трудовая газета. 2 июня 1917 г. № 2440. С. 3; Ф. П-1817. Оп. 2. Спр. 274. Арк. 29-30.
8. ДАМО. Ф. 216. Оп. 1. Спр. 4006. Арк. 1, 1 зв.
9. ЦДАВО. Ф. 2313. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 21, 21 зв.
10. ДАМО. Ф. 216. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 27-30.

Крикалова І. В.,
головний спеціаліст, Державний архів
Миколаївської області, м. Миколаїв

З ІСТОРІЇ МИКОЛАЇВСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕСУВНОГО ДРАМАТИЧНОГО ТЕАТРУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Миколаївський український пересувний драмтеатр ім. Т. Г. Шевченка був організований у травні 1944 р. [1]. Постановою виконавчого комітету Миколаївської обласної Ради депутатів трудящих від 04 серпня 1944 р. № 342 було затверджено «Положення про Миколаївський український пересувний драмтеатр», відповідно до котрого театр підпорядковувався обласному відділу мистецтв та був самостійною господарською організацією з правами юридичної особи. Театр мав обслуговувати мешканців районів Миколаївської області. Контора театру знаходилася у м. Миколаїв по вул. 5-а Слобідська, 4 (у 1945 р. – вул. Свердлова, 34) [2]. 11 травня 1944 р. вийшов перший наказ по театру – щодо прийняття до штату працівників та організації режисерської колегії у складі 3 осіб для складання репертуарного плану [3]. 1944 р. був затверджений штат театру із 105 осіб з помісячним фондом заробітної плати у 45670 крб. [4].

1944 р. театр випустив 9 вистав, хоча реквізиту для постановок не вистачало. Дирекцією театру був знайдений вихід – костюми брали напрокат, декорації переробляли зі старих. Протягом 1944 р. театр сценічного приміщення не мав, орендував ділянки у м. Миколаїв та районах області, пізніше театр розпочав роботу у колишньому приміщенні театру юного глядача. Спочатку театр обслуговував військові частини та шпиталі. З 24 травня 1944 р. по 1 січня 1945 р.